

Jacek Górecki*

PRAWA RZECZOWE I POSIADANIE W PROJEKCIE USTAWY O PRAWIE PRYWATNYM MIĘDZYNARODOWYM¹

I. Uwagi ogólne

Właściwość prawa w odniesieniu do praw rzeczowych i posiadania w polskiej ustawie z 1965 r.² została uregulowana syntetycznie. Miarodajne w tym zakresie jest prawo miejsca położenia przedmiotu praw rzeczowych lub posiadania (*lex rei sitae*)³. Również dwustronne umowy międzynarodowe podpisane przez Polskę wskazują jako prawo właściwe dla praw rzeczowych na nieruchomościach prawo miejsca położenia nieruchomości⁴.

Na świecie widoczna jest tendencja do regulowania praw rzeczowych w ustawach kolizyjnych w sposób bardziej szczegółowy. Zasada właściwości *legis rei sitae* w odniesieniu do praw rzeczowych i posiadania nie jest i nie

* Dr hab. Jacek Górecki – Katedra Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego Uniwersytetu Śląskiego.

¹ Projekt z dnia 7 października 2008 r. opublikowany jest na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (www.ms.gov.pl). Pierwsze czytanie Projektu w Sejmie odbyło się 21 listopada 2008 r.

² Ustawa z dnia 12 listopada 1965 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. Nr 46, poz. 290 z późn. zm.). Dalej p.p.m.

³ W art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych (Dz. U. Nr 101, poz. 581) posiadanie i prawa rzeczowe zostały także poddane prawu państwa, w którym znajdował się ich przedmiot. Zob. też F. Zoll, Międzynarodowe prawo prywatne w zarysie, Kraków 1947, s. 50 i nast.

⁴ Zob. M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 2008, s. 214.

powinna być podważana⁵. Konkurencyjną wobec właściwości *legis rei sitae* w tym zakresie jest zasada *mobilia personam sequuntur*, która sporadycznie jeszcze występuje w niektórych ustawach kolizyjnych⁶.

Uzasadnienia dla właściwości *legis rei sitae* poszukuje się przede wszystkim w związku jaki zachodzi między rzeczą, a państwem na obszarze którego jest ona umiejscowiona⁷.

Podstawowym problemem przy tworzeniu nowych norm kolizyjnych dotyczących praw rzeczowych i posiadania jest wskazanie i uregulowanie wyjątków od zasadniczej właściwości *legis rei sitae*. Brak jest moim zdaniem uzasadnienia dla tworzenia szczególnych norm kolizyjnych odwołujących się do właściwości *legis rei sitae*. Regulacja kolizyjnoprawna praw rzeczowych (i posiadania) ograniczać się powinna jedynie do statuowania jako podstawowej zasady właściwości prawa miejsca położenia przedmiotu praw rzeczowych (i posiadania) oraz do wskazania wyjątków od tej zasady⁸. W tym kierunku zmierzają propozycje zawarte w rozdziale 10 Projektu (art. 39-44).

II. Właściwość prawa miejsca położenia przedmiotu praw rzeczowych

Artykuł 39 Projektu stanowi powtórzenie (z drobną zmianą redakcyjną) art. 24 p.p.m. Projekt zachował zatem generalną właściwość dla praw rzeczowych prawa miejsca położenia przedmiotu tych praw. Zasadność takiego rozwiązania nie powinna budzić wątpliwości. Jest ono powszechnie przyjmowane także w obcych normach kolizyjnych⁹.

⁵ Zob. K. Kruczałak, *Prawa rzeczowe w ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym*, KPP 2000, z. 3, s. 613-614.

⁶ Zob. np. w art. 11 k.c. argentyńskiego, art. 8 §1 przepisów wprowadzających k.c. brazylijski.

⁷ J. Kosik, *Zagadnienia prawa rzeczowego w Prawie prywatnym międzynarodowym z 1965 r.*, Warszawa – Wrocław 1976, s. 30 i nast.; M. Pazdan, *op. cit.*, s. 214 i dalsze powołane tam wypowiedzi.

⁸ Zob. też M. Pazdan, *O potrzebie reformy polskiego prawa prywatnego międzynarodowego i niektórych proponowanych rozwiązaniach*, KPP 2000, z. 3, s. 502.

⁹ Tak np. w §31 ust. 1 austriackiej ustawy kolizyjnej, § 5 i 6 ustawy kolizyjnej obowiązującej w Czechach i na Słowacji, art. 18 k.c. egipskiego, art. 27 k.c. greckiego, art. 10 ust. 1 k.c. hiszpańskiego, art. 32 i 34 ustawy kolizyjnej Liechtensteinu, art. 3535-3536 k.c. Luizjany, art. 43 ust. 1 EGBGB, art. 46 k.c. portugalskiego, art. 49 i 52 ustawy kolizyjnej rumuńskiej, art. 18 ust. 1 ustawy kolizyjnej słoweńskiej, art. 99 ust. 1 i 100 ustawy kolizyjnej szwajcarskiej, art. 58 ustawy kolizyjnej tunezyjskiej, art. 21 ust. 1 ustawy kolizyjnej tureckiej, art. 27 ustawy kolizyjnej wenezuelskiej, § 21 ustawy kolizyjnej węgierskiej, art. 51 ustawy kolizyjnej włoskiej, art. 64 ust. 1 ustawy kolizyjnej bułgarskiej.

Projekt słusznie nie wskazuje prawa właściwego dla kwalifikacji pojęcia „prawa rzeczowe” oraz pojęć „rzecz ruchoma” i „nieruchomość”. Kwalifikacji tej dokonuje się na podstawie *legis rei sitae*¹⁰. Warto jednak zwrócić uwagę, iż obce normy kolizyjne wskazują sporadycznie prawo właściwe dla odróżnienia rzeczy ruchomych od nieruchomości. Prawem miarodajnym w tym zakresie jest oczywiście *lex rei sitae*¹¹.

Do oceny zdarzeń prawnych wpływających na prawa rzeczowe stosuje się prawo miejsca położenia rzeczy w chwili wystąpienia tego zdarzenia (art. 39 §2 Projektu). Gdy zdarzenie jest rozciągnięte w czasie (np. przy zasiedzeniu) decyduje miejsce położenia rzeczy w chwili zakończenia tego zdarzenia. Tak wyraźnie stanowi §31 ust. 1 austriackiej ustawy kolizyjnej z 1978 r., jeśli chodzi o zdarzenia powodujące nabycie lub utratę praw rzeczowych oraz art. 53 włoskiej ustawy kolizyjnej z 1995 r., w przypadku zasiedzenia ruchomości. Również §22 ustawy kolizyjnej węgierskiej z 1979 r. zawiera postanowienie, iż zasiedzenie rzeczy ruchomych podlega prawu państwa, na obszarze którego rzecz znajdowała się w chwili upływu terminu zasiedzenia, a zmiana miejsca położenia rzeczy nie przerywa biegu terminu zasiedzenia.

Inne rozwiązanie przyjęto w §8 ustawy kolizyjnej obowiązującej w Czechach i na Słowacji. W przypadku zasiedzenia bierze się tam pod uwagę miejsce położenia rzeczy na początku okresu zasiedzenia. Jednak posiadacz rzeczy może powołać się na prawo państwa na terenie którego zasiedzenie nastąpiło, gdy spełnione są przesłanki zasiedzenia zawarte w tym prawie. Odwrotnie kwestię tę regulował art. 6 ust. 2 polskiej ustawy kolizyjnej z 1926 r.¹² Zgodnie z jego treścią zasiedzenie oceniać należało według prawa miejsca położenia

¹⁰ W doktrynie występuje tu rozbieżność poglądów. Zob. E. Drozd, *Kompetencja statutów rzeczowego i obligacyjnego w zakresie praw podmiotowych*, SC 1979, t. XXX, s. 127 i nast.; M. Pazdan, *Prawo...*, s. 218-219.

¹¹ Zob. np. §31 ust. 2 austriackiej ustawy kolizyjnej, art. 57 ustawy kolizyjnej tunezyjskiej, art. 1.48 ust.1 k.c. litewskiego, art. 64 ust. 2 ustawy kolizyjnej bułgarskiej oraz art. 31 ustawy kolizyjnej Liechtensteinu. Ponadto art. 37 tej ustawy nakazuje do oceny treści praw rzeczowych i posiadania stosować *legis rei sitae*. Prawo miejsca położenia rzeczy rozstrzyga według tej ustawy także o ochronie osób działających w dobrej wierze (art. 36). Również art. 50 ustawy kolizyjnej rumuńskiej stanowi, iż kwalifikacji pojęcia rzeczy ruchomych i nieruchomości oraz oceny treści praw rzeczowych dokonywać należy według prawa miejsca położenia rzeczy. Artykuł 51 tej ustawy wskazuje przy tym, iż platformy wiertnicze i inne trwałe urządzenia służące do pozyskiwania bogactw naturalnych z dna morza powinny być traktowane jako nieruchomości.

¹² Zob. przypis 3.

rzeczy ruchomej w chwili upływu terminu zasiedzenia. Nabywający własność rzeczy ruchomej mógł się jednak powołać na prawo miejsca położenia rzeczy ruchomej w chwili rozpoczęcia biegu terminu zasiedzenia.

Jeszcze inna kolizyjnoprawna regulacja zasiedzenia zawarta jest w ustawie kolizyjnej Liechtensteinu z 1996 r. Jej art. 35 stanowi, iż zasiedzenie następuje, jeżeli spełnione są wymagania wszystkich praw, pod rządami których rzecz znajdowała się w trakcie okresu zasiedzenia. Jeśli zasiedzenie rozpoczęło się pod rządami innego prawa, to dotychczasowy okres posiadania można uwzględnić także pod rządami nowego prawa.

Zastosowane w Projekcie rozwiązanie (podobnie jak obecny art. 24 §2 p.p.m.) przesądza kwestię wpływu zmiany statutu rzeczowego na zdarzenia prawne zasze pod rządami poprzedniego (poprzednich) statutu rzeczowego. Idzie ono w kierunku zachowania skutków prawnych zdarzeń występujących pod rządami poprzedniego statutu, które doprowadziły do nabycia, utraty, zmiany treści lub zmiany pierwszeństwa praw rzeczowych na rzeczach¹³.

Również według art. 28 ustawy kolizyjnej Wenezueli z 1998 r. zmiana miejsca położenia rzeczy ruchomej nie ma wpływu na prawa ustanowione pod rządami poprzedniego statutu rzeczowego. Jednakże względem osób trzecich można się na to prawo powołać dopiero wówczas, gdy spełnione zostaną przesłanki ustanowienia tego prawa wynikające z aktualnego statutu rzeczowego. Artykuł 43 ust. 2 niemieckiej EGBGB stanowi, iż prawa rzeczowe powstałe pod rządami poprzedniego statutu rzeczowego nie mogą być wykonywane z naruszeniem przepisów nowego statutu rzeczowego. Według art. 34 ust. 2 ustawy kolizyjnej Liechtensteinu zmiana statutu dokonana w celu obejścia prawa nie jest skuteczna. Warto też zwrócić uwagę, iż w art. 102 ust. 1 szwajcarskiej ustawy kolizyjnej z 1987 r. w szczególny sposób uregulowano zmianę statutu rzeczowego dla rzeczy ruchomych przywiezionych do Szwajcarii. Zgodnie z tym przepisem jeżeli na rzeczy wwiezionej do Szwajcarii nie nastąpiło jeszcze nabycie lub utrata prawa rzeczowego, to zdarzenia zasze zagranicą traktuje się tak jakby miały miejsce w Szwajcarii (podobnie art. 43 ust. 3 EGBGB).

¹³ Szerzej zob. J. Kosik, *op. cit.*, s. 101 i nast.; M. Pazdan, *Prawo...*, s. 221 i nast. Zob. także M. Sośniak, *Zmiana statutu w prawie międzynarodowym prywatnym*, RPEiS 1964, z. 1, s. 27 i nast.

III. Statki wodne i powietrzne oraz pojazdy szynowe

Właściwość prawa dla praw rzeczowych na statkach powietrznych i wodnych oraz pojazdach szynowych nie jest powszechnie regulowana. W tych systemach prawnych, w których kwestia ta została unormowana wskazuje się najczęściej jako prawo właściwe prawo bandery lub prawo państwa rejestracji statku.

Artykuł 16 ust. 2 albańskiej ustawy kolizyjnej wskazuje jako prawo właściwe dla praw rzeczowych na statkach morskich i samolotach prawo państwa ich bandery. Prawu bandery, wpisu lub rejestracji poddaje prawa rzeczowe na statkach morskich, samolotach i pojazdach szynowych art. 10 ust. 2 k.c. hiszpańskiego (środki transportu drogowego podlegają prawu miejsca ich położenia). Według §23 ustawy kolizyjnej węgierskiej prawa rzeczowe na zarejestrowanych statkach morskich i powietrznych podlegają prawu państwa bandery. Artykuł 55 rumuńskiej ustawy kolizyjnej z 1992 r. stanowi, iż prawa rzeczowe na środkach transportu podlegają prawu bandery, a w przypadku pojazdów szynowych i drogowych statutowi personalnemu przedsiębiorcy transportowego, który tymi pojazdami się posługuje. Zgodnie z § 33 ust. 1 austriackiej ustawy kolizyjnej prawa rzeczowe na statkach wodnych i powietrznych wpisanych do rejestru ocenia się według prawa państwa prowadzącego rejestr, jednakże do ustawowego lub przymusowego zastawu na tych statkach stosuje się *lex rei sitae* (§33 ust. 2). Artykuł 46 ust. 3 k.c. portugalskiego poddaje ustanowienie i przeniesienie prawa na środkach transportu prawu państwa, w którym je zarejestrowano. Artykuł 45 EGBGB stanowi, iż prawa na pojazdach wodnych, powietrznych i szynowych podlegają prawu państwa ich pochodzenia. Dla statków powietrznych jest nim państwo przynależności tego statku, dla statków wodnych jest to państwo, w którym jest on wpisany do rejestru, a w razie jego braku państwo portu macierzystego, a dla pojazdów szynowych państwo dopuszczenia do ruchu. Powstanie ustawowych zabezpieczeń na tych pojazdach podlega prawu właściwemu dla zabezpieczonych roszczeń, a o pierwszeństwie tych zabezpieczeń rozstrzyga prawo miejsca położenia pojazdu.

Artykuł 40 Projektu przyjmuje jako zasadę właściwość prawa państwa, w którym statki wodne i powietrzne oraz pojazdy szynowe są wpisane do rejestru. W razie braku rejestru art. 40 *in fine* Projektu wskazuje jako właściwe prawo państwa macierzystego portu, stacji lub innego podobnego miejsca.

W przepisach wprowadzających projektowaną ustawę należy rozstrzygnąć wzajemny stosunek norm kolizyjnych zawartych w Prawie lotniczym¹⁴ i w Kodeksie morskim¹⁵ z jej normami kolizyjnymi dotyczącymi statków powietrznych i wodnych.

Artykuł 11 ust. 1 Prawa lotniczego stanowi, iż prawa rzeczowe na statku powietrznym ocenia się według prawa państwa przynależności danego statku. Z kolei ust. 2 tego przepisu wskazuje, że prawa rzeczowe na statku powietrznym ustanowione zgodnie z prawem obcego państwa, w którym statek powietrzny był zarejestrowany w chwili ich ustanowienia, i wpisane do rejestru statków powietrznych tego państwa, uznaje się również w Rzeczypospolitej Polskiej, o ile zostały wpisane do polskiego rejestru statków powietrznych¹⁶. Ponadto zgodnie z art. 6 Prawa lotniczego w czasie lotu w polskiej przestrzeni powietrznej i w czasie przebywania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wszystkie statki powietrzne oraz osoby i rzeczy na tych statkach podlegają prawu polskiemu, chyba że prawo to stanowi inaczej. W art. 7 Prawa lotniczego przyjęto, iż w czasie lotu poza granicami polskiej przestrzeni powietrznej i w czasie przebywania na obszarze niepodlegającym zwierzchnictwu żadnego państwa, polskie statki powietrzne oraz osoby i rzeczy na tych statkach podlegają prawu polskiemu, chyba że prawo to stanowi inaczej.

Według art. 15 ust. 2 Prawa lotniczego ustawa p.p.m. znajduje zastosowanie tylko w sprawach nieuregulowanych w Prawie lotniczym. Przepis ten sugeruje, że ustawa p.p.m. ma charakter subsydiarny wobec Prawa lotniczego. Tymczasem to przepisy szczególne (w tym zawarte w Prawie lotniczym) wyłączają zastosowanie ogólnych regulacji zawartych w ustawie p.p.m.

Zgodnie z art. 355 Kodeksu morskiego prawa rzeczowe na statku podlegają prawu państwa jego bandery. Jednakże prawa rzeczowe na statku wpisane w stałym rejestrze statku podlegają prawu państwa tego rejestru, a prawa rzeczowe na statku w budowie podlegają prawu państwa, w którym statek jest budowany.

Wprowadzenie do Projektu ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym normy kolizyjnej dotyczącej praw rzeczowych na statkach powietrznych i wodnych wymaga zatem zmian w Prawie lotniczym i w Kodeksie morskim.

¹⁴ Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. (tj. Dz. U. z 2006 r. Nr 100, poz. 696 z późn. zm.).

¹⁵ Ustawa z dnia 18 września 2001 r. (Dz. U. Nr 138, poz. 1545 z późn. zm.).

¹⁶ Szerzej zob. A. Mączyński, *Prawo lotnicze a prawo prywatne międzynarodowe*, [w:] A. Brzozowski, W. Kocot, K. Michałowska [red.], *W kierunku europeizacji prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Rajskiemu*, Warszawa 2007, s. 157 i nast.

Zgodnie z art. 65 Projektu uchyla się m.in. art. 11 ust. 1 oraz 15 ust. 2 Prawa lotniczego, co należy uznać za rozwiązanie słuszne. Moim zdaniem należałoby także uchylić ust. 2 art. 11 Prawa lotniczego, gdyż wprowadza on nieuzasadnioną właściwość polskiego prawa dla oceny praw rzeczowych na statkach powietrznych zarejestrowanych zagranicą. Takie rozwiązanie przekreśla w istotnym zakresie regułę z art. 40 Projektu wprowadzając od niej wyjątek, jeśli chodzi o prawa rzeczowe na statkach powietrznych.

Podobne zmiany jak w Prawie lotniczym Projekt wprowadza w Kodeksie morskim. Przede wszystkim Projekt uchyla art. 355 k.m. (art. 64 pkt 1).

Należy jeszcze dodać, że zgodnie z art. 12 Projektu do stosunków prawnych objętych nową ustawą nie stosuje się m.in. art. 6 i art. 7 Prawa lotniczego¹⁷. Oznacza to, iż ocena praw rzeczowych na statkach powietrznych i rzeczach znajdujących się na ich pokładzie następować ma jedynie w oparciu o prawo właściwe wyznaczone w oparciu o art. 40 Projektu. Takie rozwiązanie jest słuszne. Usuwa ono bowiem wątpliwości co do wzajemnego stosunku norm Prawa lotniczego i Projektu nowej ustawy kolizyjnej.

IV. *Res in transitu*¹⁸

Sprawa właściwości prawa dla oceny praw rzeczowych na rzeczach w transporcie nie jest powszechnie regulowana w ustawach kolizyjnych. W państwach, w których jednak doszło do uregulowania tej kwestii, konkurują ze sobą najczęściej dwa rozwiązania.

Według pierwszego prawem miarodajnym dla oceny praw rzeczowych w transporcie jest prawo państwa, z którego rzeczy te wysłano (*lex loci expeditionis*). Według art. 10 ust. 1 k.c. hiszpańskiego uznaje się rzeczy znajdujące się w transporcie, jako położone w miejscu wysłania, chyba że wysyłający i odbiorca ustalą, iż należy rzeczy te uważać za położone w miejscu przeznaczenia. Prawu państwa nadania poddane są rzeczy w transporcie także według art. 53 ustawy kolizyjnej rumuńskiej. Jednak od tej zasady wprowadzono wyjątki. Po pierwsze, strony mogą dokonać wyboru innego prawa właściwego w tym zakresie. Po drugie, w przypadku gdy rzecz złożona jest w składzie lub stanowi przedmiot zabezpieczenia lub zajęta jest do przymuso-

¹⁷ We wcześniejszych wersjach Projektu był on umiejscowiony w przepisach końcowych. Zob. np. art. 68 Projektu opublikowanego w M. Pazdan, *Prawo...*, s. 365.

¹⁸ Szerzej zob. E. Drozd, *Kolizyjna problematyka rzeczy w transporcie*, Krakowskie Studia Prawnicze, rok XII, Ossolineum 1979, s. 43 i nast.

wej sprzedaży podlega prawu miejsca jej położenia. Po trzecie, rzeczy zabrane przez pasażera do osobistego użytku podlegają jego prawu ojcystemu. Za właściwością prawa miejsca wysłania opowiadała się także konwencja haska z 1958 r. o prawie właściwym dla przejścia własności w przypadku umowy sprzedaży o charakterze międzynarodowym materialnych przedmiotów ruchomych (art. 6)¹⁹.

Według drugiego rozwiązania należy brać pod uwagę prawo państwa docelowego (*lex loci destinationis*). Rzeczy w transporcie podlegają prawu miejsca przeznaczenia np. w art. 46 ust. 2 k.c. portugalskiego, art. 18 ust. 2 ustawy kolizyjnej słoweńskiej, art. 21 ust. 2 ustawy kolizyjnej tureckiej, §23 ust. 2 ustawy kolizyjnej węgierskiej (ponadto ustawa ta poddaje *legis patriae* pasażera prawa rzeczowe na rzeczach zabranych przez niego do osobistego użytku), art. 52 ustawy kolizyjnej włoskiej, art. 1.48 ust. 3 k.c. litewskiego. Również art. 101 szwajcarskiej ustawy kolizyjnej stanowi, iż nabycie i utrata w drodze czynności prawnej praw rzeczowych na rzeczach w transporcie podlega prawu państwa przeznaczenia.

Należy też wspomnieć, iż ustawa kolizyjna tunezyjska w art. 60 poddaje prawa rzeczowe na rzeczach w transporcie prawu miejsca ich położenia. Teoretycznie można poddać prawa rzeczowe na rzeczach w transporcie także innemu jeszcze prawu²⁰.

Uregulowanie właściwości prawa dla praw rzeczowych na rzeczach w transporcie uznać należy za zasadne. Pozwala bowiem uniknąć istniejącej obecnie niepewności, co do właściwości prawa w tym zakresie²¹. Projekt w art. 41 opowiada się za właściwością prawa państwa wysłania²². Wskazanie to jest jednak uelastycznione poprzez dopuszczenie poddania praw rzeczowych na rzeczach w transporcie także prawu innego państwa, jeżeli z całokształtu okoliczności wynika, iż są one powiązane ściśle z tym prawem.

¹⁹ Zob. też H. Trammer, *Ujednolicenie norm kolizyjnych dotyczących sprzedaży przez Konferencję Międzynarodowego Prawa Prywatnego w Hadze*, [w:] W. Osuchowski, M. Sośniak, B. Walaszek [red.], *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, Kraków-Warszawa 1964, s. 389 i nast.

²⁰ Zob. M. Pazdan, *Prawo...*, s. 215-216.

²¹ Zob. J. Kosik, *op. cit.*, s. 36 i nast; E. Drozd, *Kolizyjna...*, s. 59 i nast. Projekt p.p.m. z 1963 r. w art. 11 §3 zawierał wskazówkę, iż rzeczy w transporcie uważa się za znajdujące się w miejscu, do którego zostały one wysłane. Zostało ono jednak skreślone przez prezydium Komisji Kodyfikacyjnej. Zob. K. Przybyłowski, *Kodyfikacyjne zagadnienia polskiego prawa międzynarodowego prywatnego*, SC 1964, t. V, s. 8 i 10.

²² Takie rozwiązanie sugerował K. Kruczałak, *op. cit.*, s. 616-617.

Zastosowanie właściwości prawa państwa wysłania rodzi problem ustalenia chwili, od której towary w transporcie podlegają prawu państwa przeznaczenia. Czy istotna będzie tu chwila przekroczenia granicy kraju docelowego, czy też dotarcie do miejsca docelowego w państwie przeznaczenia?²³ Mimo tych trudności rozwiązanie przyjęte w projekcie uznać należy za trafne. Prawo obowiązujące w miejscu wysłania jest zwykle najściślej związane z rzeczami znajdującymi się w transporcie.

V. Papiery wartościowe

Normy kolizyjne dotyczące papierów wartościowych pojawiają się rzadko w ustawach kolizyjnych²⁴.

Według art. 10 ust. 3 k.c. hiszpańskiego emisja papierów wartościowych podlega prawu miejsca, w którym jest dokonywana. Natomiast zgodnie z art. 57 ustawy kolizyjnej rumuńskiej emisja papierów wartościowych podlega statutowi personalnemu emitenta. Według art. 58 tej ustawy przesłanki i skutki przeniesienia praw z papierów wartościowych podlegają przy akcjach imiennych statutowi personalnemu osoby prawnej będącej ich emitentem, przy papierach wartościowych na zlecenie prawu miejsca płatności, a przy akcjach na okaziciela miejscu położenia akcji z chwili dokonania zbycia.

Papierów towarowych dotyczy art. 106 szwajcarskiej ustawy kolizyjnej. Stanowi on, iż prawo wskazane w papierze opiewającym na towar rozstrzyga czy papier reprezentuje towar. W razie braku takiego wskazania stosuje się prawo państwa w którym emitent ma przedsiębiorstwo. Jeżeli papier reprezentuje towar, to prawa rzeczowe na towarze i papierze podlegają prawu właściwemu dla papieru wartościowego traktowanego jako rzecz ruchoma. Ustęp 3 art. 106 wskazuje, iż w razie sporu pomiędzy osobami dochodzącymi praw do towaru bezpośrednio i na podstawie papieru wartościowego o pierwszeństwie roszczeń rozstrzyga prawo właściwe dla towaru.

²³ Za tym drugim rozwiązaniem opowiadał się K. Kruczałak, *op. cit.*, s. 617.

²⁴ Podejmowane są także próby ujednolicenia norm kolizyjnych dotyczących papierów wartościowych. Zob. F. Reuschle, *Haager Übereikommen über die auf bestimmte Rechte in Bezug auf Intermediär-verwahrte Wertpapiere anzuwendende Rechtsordnung*, IPRax 2003, z. 6, s. 495 i nast. oraz tegoż autora *Grenzüberschreitender Effektenverkehrsverkehr. Die Entwicklung des europäischen und internationalen Wertpapierkollisionsrechts*, RabelsZ 2004, z. 4, s. 687 i nast.

Kwestie dotyczące praw rzeczowych na papierach wartościowych podać można prawu miejsca ich położenia (*lex cartae sitae*), co zwalniałoby z konieczności odrębnej regulacji właściwości prawa w tym zakresie. Założenie takie nie wydaje się jednak prawidłowe. Poza tym nie nadaje się ono do wykorzystania dla zdematerializowanych papierów wartościowych.

W art. 42 Projektu przyjęto, iż prawo wynikające z zapisu papieru wartościowego na rachunku prowadzonym w systemie rozrachunku papierów wartościowych podlega prawu państwa, w którym prowadzony jest rachunek²⁵. W związku z tym pojawia się pytanie: czy prawa wynikające z zapisu na rachunku papierów wartościowych są prawami rzeczowymi lub przynajmniej prawami bezwzględnymi? Bo tylko w odniesieniu do takich praw proponowana norma kolizyjna, ze względu na jej umiejscowienie w rozdziale 10 Projektu, miałaby chyba znajdować zastosowanie. Ponadto chodzić tu raczej powinno o prawa do papierów wartościowych, a nie prawa wynikające z zapisu papierów wartościowych na rachunku²⁶. Trzeba tu także nadmienić, iż prawo inkorporowane w papierze wartościowym ma własny statut, który nie jest zależny ani od miejsca położenia papieru wartościowego ani miejsca prowadzenia rachunku papierów wartościowych²⁷.

Poza Projektem pozostaje proponowana we wcześniejszych jego wersjach regulacja kwestii właściwości prawa dla zabezpieczeń na zdematerializowanych papierach wartościowych. Została ona uregulowana w art. 13 ustawy z dnia 2 kwietnia 2004 r. o niektórych zabezpieczeniach finansowych²⁸, która implementuje dyrektywę 2002/47/WE Rady i Parlamentu Europejskiego z dnia 6 czerwca 2002 w sprawie zabezpieczeń finansowych²⁹.

²⁵ Zdaniem K. Kruczalaka (*op. cit.*, s. 621) ocena posiadania, własności i innych praw rzeczowych do zdematerializowanych papierów wartościowych podlegać powinna prawu giełdy.

²⁶ Zob. także E. Juchniewicz, *Przeniesienie praw własności z papierów wartościowych w zakresie prawa prywatnego międzynarodowego*, PUG 2002, nr 12, s. 22 i nast. Autor ten opiera swe rozważania na założeniu, iż "zapis na rachunku papierów wartościowych stanowi zdematerializowany papier wartościowy".

²⁷ Zob. E. Drozd, *Zastaw w prawie prywatnym międzynarodowym* [w:] A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar [red.] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, Kraków 1994, s. 36.

²⁸ Dz. U. Nr 91, poz. 871 z późn. zm.

²⁹ Przepis ten brzmi: „Umowa o ustanowienie zabezpieczenia finansowego na niematerialnych instrumentach finansowych, prawa wynikające z tego zabezpieczenia, pierwszeństwo praw, a także zaspokajanie się z takiego zabezpieczenia podlega wyłącznie prawu

Projekt pomija także regulację właściwości prawa dla tradycyjnych (materialnych) papierów wartościowych³⁰. Znajdzie zatem do nich zastosowanie reguła ogólna i prawa rzeczowe oraz posiadanie podlegać będą *legem cartae sitae*³¹. We wcześniejszych wersjach Projektu pojawiały się jednak propozycje takiej regulacji zmierzające do poddania ich *legem cartae sitae*. Jednak słusznie z nich zrezygnowano, gdyż byłoby to powtórzenie zasady ogólnej wynikającej z art. 39 Projektu.

VI. Roszczenia o zwrot dóbr kultury³²

Zgodnie z art. 43 Projektu jeżeli rzecz uznana w prawie państwa jej miejsca położenia za prawnie chronione dobro kultury zostanie z naruszeniem prawa tego państwa wywieziona do innego państwa, roszczenia zmierzające do jej odzyskania podlegają – w zależności od wyboru uprawnionego – prawu państwa, z którego rzecz wywieziona, albo prawu państwa, w którym się ona znajduje.

Norma ta stanowi *novum* w polskim prawie kolizyjnym. Zasadność jej wprowadzenia wynika z potrzeb praktyki odzyskiwania skradzionych lub w inny sposób utraconych dóbr kultury. Stosowanie w tym zakresie wyłącznie właściwości *legis rei sitae* prowadzi do osłabienia ochrony osób pozbawionych wbrew ich woli władania dobrami kultury. Zyskują na takim rozwiązaniu nabywcy w dobrej wierze dóbr kultury, korzystający z ochrony przewidzianej przez prawo miejsca położenia rzeczy.

państwa, w którym jest prowadzony rachunek papierów wartościowych, inny rachunek na którym zapisywane są instrumenty finansowe niebędące papierami wartościowymi, konto depozytowe lub inna ewidencja papierów wartościowych, w której zabezpieczenie to zostało odnotowane. Prawu temu podlega również nabycie w dobrej wierze niematerialnych instrumentów finansowych.”

³⁰ W art. 1.56 ust. 2 k.c. litewskiego papiery wartościowe (z wyjątkiem czeków i weksli) poddane zostały prawu miejsca ich wystawienia.

³¹ Nie dotyczy to jednak weksli i czeków, dla których nadal obowiązywać będą szczególnie normy kolizyjne zawarte w art. 77-84 Prawa wekslowego i w art. 62-68 Prawa czekowego.

³² Na temat kolizyjnoprawnych aspektów własności zabytków i dzieł sztuki zob. też W. Kowalski, *Kolizyjnoprawne problemy restytucji dóbr kultury*, [w:] L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar [red.], *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, Kraków 2005, s. 123 i nast.; A. Jakubowski, *Własność zabytków i dzieł sztuki w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia węzłowe*, KPP 2006, z. 2, s. 401 i nast.

Przyjęte rozwiązanie lepiej chroni osobę poszkodowaną wywozem należącego do niej dobra kultury, gdyż poprzez wybór prawa ma ona możliwość skorzystania z ochrony wynikającej także z przepisów prawa państwa, z którego terytorium dobro wywieziono.

VII. Posiadanie

Treść art. 43 Projektu nawiązuje do obecnego art. 24 §3 p.p.m.³³ Objęcie posiadania i praw rzeczowych tymi samymi normami kolizyjnymi jest powszechnie stosowane w ustawach kolizyjnych. Posiadanie tak jak prawa rzeczowe traktowane jest również np. w art. 16 ust. 1 ustawy kolizyjnej albańskiej, § 31 ust. 1 austriackiej ustawy kolizyjnej, art. 18 k.c. egipskiego, art. 27 k.c. greckiego, art. 10 ust. 1 k.c. hiszpańskiego, art. 49 ustawy kolizyjnej rumuńskiej, art. 58 ustawy kolizyjnej tunezyjskiej. Kwestię posiadania pomija np. ustawa kolizyjna obowiązująca w Czechach i na Słowacji.

W państwach, w których własność prawa dla posiadania rzeczy została uregulowana, można zauważyć, iż ustawy kolizyjne nie zawierają odrębnej normy kolizyjnej dotyczącej posiadania. Jest ono zwykle wymieniane obok praw rzeczowych jako poddane prawu miejsca położenia rzeczy. Należałoby zatem rozważyć zastosowanie takiej techniki również i w Projekcie³⁴.

VIII. Wybrane kwestie pominięte w Projekcie

W obcych ustawach kolizyjnych obok zagadnień zawartych w Projekcie uregulowane są także inne kwestie. Na niektóre spośród nich chciałbym zwrócić uwagę.

1. Statut rzeczowy, a przepisy dotyczące ksiąg wieczystych lub jawności praw rzeczowych

Zamieszczanie w ustawie kolizyjnej norm wskazujących własność prawa dla ksiąg wieczystych lub innych sposobów ujawniania praw rzeczowych

³³ Zob. też S. Czarnynoga, *Posiadanie w świetle przepisów prawa prywatnego międzynarodowego (art. 24 §3 ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym)*, NP 1979, nr 7-8, s. 117 i nast.

³⁴ Takie rozwiązanie zawierał w art. 11 §1 Projekt p.p.m. z 1963 r. Zob. K. Przybyłowski, *Kodyfikacyjne...*, s. 8 i 26-27.

wych uznać należy za zbędne. Tym bardziej, że ustawy, które takie przepisy zawierają i tak jako miarodajne w tym zakresie wskazują *legis rei sitae*. Przykładowo §7 ustawy kolizyjnej obowiązującej w Czechach i na Słowacji nakazuje stosować przepisy dotyczące ksiąg publicznych zawarte w *legis rei sitae*, nawet wówczas gdy zdarzenia stanowiące podstawę wpisu podlegają innemu prawu. Artykuł 10 ust. 1 k.c. hiszpańskiego kwestie związane z ujawnieniem praw rzeczowych na nieruchomości poddaje prawu miejsca jej położenia. Również według art. 64 i 65 ustawy kolizyjnej rumuńskiej formalności związane z ujawnieniem praw rzeczowych podlegają prawu miejsca położenia rzeczy nawet wówczas, gdy czynności na podstawie których dokonuje się ujawnienia podlegają innemu prawu. W art. 61 ustawy kolizyjnej tunezyjskiej stwierdza się, iż ujawnienie czynności w których dochodzi do ustanowienia, przeniesienia lub wygaśnięcia prawa rzeczowego podlega prawu państwa, w którym do ujawnienia dochodzi. Wreszcie art. 55 ustawy kolizyjnej włoskiej stanowi, iż jawność czynności prawnych skutkujących powstanie, przeniesienie i wygaśnięcie praw rzeczowych podlega prawu państwa miejsca położenia rzeczy z chwili dokonania tej czynności.

2. Zdolność do rozporządzania rzeczami

Według art. 47 k.c. portugalskiego *lex rei sitae* określa również zdolność do rozporządzania prawami na nieruchomości, jeżeli prawo to tak stanowi. W innych przypadkach właściwy jest statut personalny. Nie wydaje się zasadne wprowadzenie szczególnej normy kolizyjnej wskazującej prawo właściwe dla zdolności do rozporządzania nieruchomościami. Należy ją oceniać według zasad ogólnych.

3. Immisje

Według art. 99 ust. 2 szwajcarskiej ustawy kolizyjnej do immisji stosuje się na podstawie art. 138 tej ustawy według wyboru poszkodowanego albo prawu miejsca położenia nieruchomości, z której pochodzi szkodliwe oddziaływanie albo prawu państwa, na obszarze którego wystąpiły skutki tego oddziaływania (tak też art. 44 w związku z art. 40 ust. 1 EGBGB).

Regulowanie właściwości prawa dla immisji nie jest celowe. Poszukiwanie prawa właściwego dla immisji w Niemczech i w Szwajcarii opiera się na założeniu, iż są to czyny niedozwolone albo przynajmniej zdarzenia

do których stosować należy normy kolizyjne dotyczące czynów niedozwolonych. Ten sam rezultat osiągnąć można również poprzez odpowiednią kwalifikację immisji.

4. Zastrzeżenie własności

Właściwość prawa dla zastrzeżenia własności została odrębnie uregulowana w szwajcarskiej ustawie kolizyjnej. W art. 102 ust. 2 i 3, które dotyczą rzeczy wwiezionych do Szwajcarii, co do których zastrzeżono własność rzeczy w sposób nie spełniający wymogów prawa szwajcarskiego, stanowi się, iż zastrzeżenie to jest skuteczne tylko 3 miesiące i nie można się na nie powoływać względem osoby będącej w dobrej wierze. Ponadto zgodnie z art. 103 zastrzeżenie własności rzeczy przeznaczonej na eksport podlega prawu państwa przeznaczenia. Natomiast w ustawie kolizyjnej rumuńskiej w art. 54 przyjęto, iż przesłanki i skutki zastrzeżenia własności w razie wywozu rzeczy podlegają prawu państwa, z którego rzecz wywieziono, chyba że strony wyraźnie postanowiły inaczej.

Kwestie kolizyjnoprawne związane z zastrzeżeniem własności rzeczy ruchomych można rozstrzygać w oparciu o reguły ogólne zawarte w art. 39 Projektu. Dlatego pominięcie szczególnej normy kolizyjnej dotyczącej zastrzeżenia własności rzeczy uznać należy za prawidłowe.

5. Prawa rzeczowe na prawach (miejsce położenia prawa)

Według art. 105 szwajcarskiej ustawy kolizyjnej zastaw na prawach podlega prawu wybranemu przez strony, jednak wybór prawa nie jest skuteczny względem osób trzecich. W razie braku wyboru prawa zastaw na wierzytelności i na papierach wartościowych podlega prawu miejsca zwykłego pobytu zastawnika, a w innych przypadkach prawu właściwemu dla zastawianego prawa³⁵. Względem dłużnika można powoływać się tylko na prawo właściwe dla zastawianego prawa.

Sprawa szczególnej regulacji właściwości prawa dla praw rzeczowych na prawach jest kontrowersyjna. Wprowadzenie normy kolizyjnej w tym zakresie byłoby zasadne tylko wówczas, gdy ustanawiałaby ona odstępstwo od zasady właściwości prawa miejsca położenia przedmiotu prawa rzeczowego.

³⁵ Podobnie art. 1.51 k.c. litewskiego.

Wskazanie w ustawie kolizyjnej sposobu wyznaczania miejsca położenia prawa stanowiącego przedmiot praw rzeczowych wydaje się niecelowe, przede wszystkim ze względu na różnorodność praw, które mogą być przedmiotem praw rzeczowych³⁶. Trudno byłoby przyjąć jednolitą regułę wyznaczania miejsca ich położenia posługując się klasycznymi łącznikami³⁷.

³⁶ Za uregulowaniem tej kwestii opowiadał się K. Kruczalak, *op. cit.*, s. 617. Przeciwno wprowadzaniu takiej regulacji skłaniał się A. Mączyński, *O potrzebie, zakresie i sposobie reformy polskiego prawa prywatnego międzynarodowego*, [w:] A. Nowicka [red.], *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśińskiemu*, Poznań 2005, s. 873.

³⁷ Zob. też J. Kosik, *op. cit.*, s. 39 i nast.; E. Drozd, *Zastaw...*, s. 37-38; M. Pazdan, *Prawo...*, s. 217-218.